

УДК 94 (477) : 7.035 (430) «18»

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.6.300>

*Ірина Міронова, Євген Сватенко\**

## Вплив ідей німецького романтизму на культурно-національне відродження України XIX століття

**Анотація:** У статті проаналізовано ідеї відомих представників німецького романтизму Фрідріха Шлегеля, Новаліса, Фрідріха Шлеєрмахера, Людвіга Тіка, Якоба та Вільгельма Грімм, і визначено їх вплив на культурно-національне відродження України XIX ст. Головні ідеї німецьких романтиків полягали у наступному: відродження національної самобутності, культури, народного мистецтва та прагнення до свободи, і були інтегровані до кола ідей українських романтиків – М. Костомарова, Т. Шевченка, П. Куліша, М. Шашкевича.

Зазначено, що українська інтелігенція інтегрувала німецькі романтичні ідеї до українського контексту в якості боротьби за національну свідомість, збереження самобутності, звернення до народної творчості та історичної пам'яті, що стали своєрідною відповіддю на імперські утиски й асиміляційні впливи.

Встановлено, що на основі ідей німецьких романтиків, український романтизм набув унікальних особливостей: звернення до козацького міфу, поєднання християнських мотивів з ідеями національного відродження, символіка природи, важливе значення української мови як символу національної єдності та ідентичності. Ці унікальності українського романтизму відображали специфіку української культури, духовності та прагнення до національного відродження.

**Ключові слова:** культурно-національне відродження, німецький романтизм, український романтизм, національна самобутність, фольклор, козацький міф, українська мова

**Вступ.** Вивчення романтизму як культурно-історичного феномену в Європі та його ролі у культурно-національному відродженні України XIX століття має суттєве значення для розуміння ідейних і аксіологічних передумов формування національної свідомості та індивідуалізації української ідентичності в умовах імперського тиску. Романтизм виступав не лише літературним і художнім напрямком, але й багатошаровим ідеологічним субстратом, що заклав підвалини для формування інтелектуальних структур українського національного руху, сприяючи консолідації нації через звернення до фольклору, історичної пам'яті та символічних значень національної самобутності.

В умовах культурно-ідеологічного домінування Російської та Австро-Угорської імперій український романтизм виконував функцію ідеологічного дискурсу, що артикулював прагнення нації до самоствердження, рефлексії власної історичної унікальності та збереження культурних конструктів. Переосмислення ідей європейського романтизму та їхнє поєднання з національною тематикою стало потужним інструментом

---

\* Міронова Ірина Сергіївна – завідувачка кафедри історії, доктор історичних наук, професор Чорноморського національного університету імені Петра Могили (Миколаїв, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3039-742X>; e-mail: [ya.irina761@gmail.com](mailto:ya.irina761@gmail.com)

Сватенко Євген Олександрович – магістр історії, Чорноморський національний університет імені Петра Могили (Миколаїв, Україна); ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0844-5134>; e-mail: [nigmadelic@gmail.com](mailto:nigmadelic@gmail.com)

ідентифікації українців, зокрема через відродження народної культури та мовної традиції, що сприяло формуванню національного нарративу, який протистояв асиміляційним загрозам. Важливість зазначеної проблеми, зосередженої на вивченні європейського, зокрема німецького, романтизму та його ролі в культурно-національному відродженні України XIX ст., зумовлює актуальність теми дослідження.

*Метою дослідження* є аналіз німецького романтизму як культурного явища, що стимулювало процеси самоусвідомлення української нації та стало ідейною основою культурно-національного відродження.

**Історіографія проблеми.** Дослідження проблеми європейського романтизму як культурно-історичного феномену та його вплив на культурно-національне відродження України можна побачити ще в першій половині XIX ст. в роботах Миколи Костомарова, Осипа Бодяньського, Пантелеймона Куліша, Михайла Максимовича. Зокрема, Микола Костомаров у своїй праці «Об историческом значении русской народной поэзии» (1842) започаткував новий погляд на роль народної творчості у формуванні національної самосвідомості<sup>1</sup>. Розглядаючи народну поезію як відображення глибинної історичної пам'яті українців, він вважав її основою для пробудження національної свідомості й ідентичності. «Книга буття українського народу» (1846) М. Костомарова стала свого роду маніфестом культурно-національного руху в Україні, адже вона закликала до відродження української нації через збереження власної мови, звичаїв і традицій<sup>2</sup>. Праці М. Костомарова мали значний вплив на розвиток національно-культурного відродження в Україні та стали наріжним каменем для формування національної ідеї, яка об'єднала ідеали романтизму з культурно-політичними прагненнями українського народу.

Осип Бодяньський у праці «О народной поэзии славянских племен» (1837) здійснив глибокий аналіз народної культури, зокрема українського фольклору, та підкреслив його значення для відродження національної ідентичності<sup>3</sup>. Автор висвітлював народну культуру через призму романтичного світогляду, де фольклор і національні традиції розглядалися як джерело глибокої емоційної та духовної спадщини. Для О. Бодяньського романтизм був засобом пробудження національної свідомості, оскільки саме через збереження фольклору та мовні особливості можна відродити національний дух, здатний протистояти асиміляційним процесам, які посилювалися в Україні.

Внесок у культурно-національне відродження України Пантелеймона Куліша охоплював як наукову, так і літературну площини. У його праці «Записки о Южной Руси» (1856-1857) він детально описав народні звичаї, історичне минуле, мову та побут українського народу, наголошуючи на їхній самобутності<sup>4</sup>. У цьому аспекті дослідник стояв на позиціях романтизму, адже вірив, що саме через збереження та розвиток фольклору, історичної пам'яті та мови можна зберегти українську ідентичність, яка, на його думку, була під загрозою зникнення через імперську асиміляцію.

---

<sup>1</sup> Костомаров Н. Об историческом значении русской народной поэзии / У кн.: Костомаров М.И. Слов'янська міфологія: вибрані праці з фольклористики й літературознавства. Київ: Либідь, 1994. С. 44-49.

<sup>2</sup> Костомаров М.И. Книга буття українського народу. [Б.м.: Б.в.]. 23 с.

<sup>3</sup> Бодяньский О.М. О народной поэзии славянских племен. Москва: В тип. Николая Степанова, 1837. 154 с.

<sup>4</sup> Кулиш П. Записки о Южной Руси. Т. 1. Санкт-Петербург: В Тип. Александра Якобсона, 1856. 346 с.; Т. 2. Санкт-Петербург: Изд. П. Кулиш, 1857. 354 с.

Михайло Максимович у збірках «Малороссийские песни» (1827)<sup>5</sup> та «Украинские народные песни» (1834)<sup>6</sup> намагався показати, що українська народна творчість зберігає унікальні риси національної ментальності, історичної пам'яті та світогляду, які глибоко вкорінені у давньому минулому. Згідно з романтичним світоглядом, М. Максимович розглядав народну поезію як відображення «душі народу» та як ключ до його національної ідентичності. Збірки М. Максимовича вплинули на розвиток українського романтизму, показуючи, що фольклор може стати підґрунтям для відродження нації, адже завдяки народній культурі можливо зберегти національний дух, попри імперські утиски.

Вивчаючи народну культуру, історію та мову, згадані науковці створювали передумови для формування української національної свідомості. Їхні праці фокусувалися на піднесенні народної тематики, показі цінності народної поезії, звичаїв і побуту як носіїв унікального національного духу. У них українська культура та мова розглядалися не як периферійний прояв загальноросійської культури, а як самодостатня культурна цінність, що відіграє унікальну роль у формуванні національної ідентичності. Попри імперську цензуру, українська інтелігенція сформувала власний напрямок історико-культурних досліджень, який став складовою частиною загальноєвропейського романтичного руху.

Висвітлення теми романтизму та культурно-національного відродження в Україні в радянську добу мало свої особливості, що полягали у значних змінах підходів до дослідження національної історії й культури в умовах політичного контексту та ідеологічних настанов СРСР. Романтизм, який в імперські часи відіграв роль у формуванні української національної ідентичності, розглядався радянськими дослідниками крізь ідеологічно обмежені рамки, що відкидали будь-які прояви окремішності української культури, трактуючи її як частину «великої радянської культури».

Окреме місце серед радянських науковців займав Володимир Коряк, який обстоював ідею пролетарського інтернаціоналізму. У своїй роботі «Нарис історії української літератури» (1927)<sup>7</sup> автор приділив значну увагу аналізу творчості українських романтиків, зокрема Тараса Шевченка, Миколи Костомарова та Пантелеймона Куліша. Він розглядав їхню діяльність крізь призму соціальної та національної боротьби, наголошуючи на їхній важливій ролі у формуванні класової свідомості. У роботі В. Коряка український романтизм трактувався як ідеологічний і соціальний інструмент, що відповідав потребам «пролетарського руху» та був необхідний для подолання «буржуазного націоналізму» в літературі.

Олександр Білецький, один із провідних літературознавців 1920-х років, відіграв ключову роль у формуванні радянського підходу до українського романтизму, пристосовуючи його до ідеологічних рамок марксистсько-ленінської теорії. У своїй статті «Про прозу взагалі та про нашу прозу» (1926) він аналізував українську прозу, розглядаючи її крізь призму соціальних викликів того часу<sup>8</sup>. О. Білецький трактував український романтизм як засіб відображення соціальної нерівності та боротьби, підкреслюючи його

---

<sup>5</sup> Максимович М.А. Малороссийские песни, изданные М. Максимовичем. Москва: В тип. Августа Семена при Императ. Медико-Хирург. Акад., 1827. 234 с.

<sup>6</sup> Максимович М.А. Украинские народные песни. Ч. 1, кн. 1-3: Украинские Думы. Песни казацкие былевые. Песни казацкие бытовые. Москва: В Унив. Тип., 1834. 180 с.

<sup>7</sup> Коряк В. Нарис історії української літератури. Харків: Державне видавництво України, 1927. 434 с.

<sup>8</sup> Білецький О. Про прозу взагалі та про нашу прозу // Червоний шлях. Ч. I. Харків: Вид-во Червоного Шляху, 1926. URL: [https://www.ostromir.xyz/chervoniy\\_shliakh\\_1926/biletsky1/](https://www.ostromir.xyz/chervoniy_shliakh_1926/biletsky1/)

здатність відповідати на ідеологічні вимоги та відображати прагнення до соціальної справедливості.

Праці радянських дослідників демонструють, як під керівництвом ідеологічних настанов марксистсько-ленінська доктрина впливала на осмислення українського романтизму. Усі національні прояви літератури були інтерпретовані через призму соціалістичних цінностей, підпорядковуючись завданням класової боротьби та інтернаціональної єдності.

Наукові підходи сучасних вітчизняних дослідників до вивчення романтизму зосереджуються на переосмисленні його ролі у національному відродженні та відновленні культурної спадщини України. У межах сучасної історіографії романтизм сприймається як ключовий інструмент формування національної ідеї, який об'єднав прагнення до свободи, розвитку національної мови та відродження української культури. Українські дослідники висвітлюють романтизм як багатогранне явище, що заклало основу української національної ідентичності та закріпило її як складову європейської культурної спадщини.

Одним із перших дослідників романтизму та його ідейної значущості для української нації є Григорій Грабович, який у праці «Поет як міфотворець: семантика символів у творчості Тараса Шевченка» (1991) проаналізував постать Кобзаря як ключову фігуру національного міфотворення<sup>9</sup>. Зокрема, автор розглядав Шевченкові образи як архетипові, що формують культурні цінності й укріплюють зв'язок із колективною пам'яттю народу.

Серед праць сучасних українських дослідників з проблеми культурно-національного відродження України, а також німецького романтизму варто виділити роботи А. Сініциної, В. Шуляра та Н. Мелінчук, М. Паласюка, С. Козака, Д. Наливайка. Зокрема, А. Сініцина у праці «Історико-філософські ідеї українського романтизму (Пантелеймон Куліш, Микола Костомаров)» (2002)<sup>10</sup> проаналізувала творчість цих науковців. Авторка зацентрувала свою увагу на центральній ролі романтизму в ідеологічному та культурному формуванні української нації, зокрема, висвітлила питання, як ідеї українського романтизму вплинули на наступні покоління мислителів і письменників, створюючи ідеологічний фундамент для національної консолідації.

Дослідження В. Шуляра та Н. Мелінчук «Німецький романтизм: соціально-історичні передумови виникнення та методичні стратегії вивчення» (2010)<sup>11</sup> має важливе значення для розуміння європейських культурних процесів та осмислення особливостей розвитку українського романтизму як частини загальноєвропейського руху. Робота підкреслює, що принципи німецького романтизму, засновані на ідеях індивідуалізму, національної єдності та самоідентифікації через фольклор і мову, слугували основою для українських інтелектуалів у боротьбі за культурну незалежність і збереження національних цінностей.

М. Паласюк у своїй дисертації «Ідеї німецького романтизму в українській духовній культурі» (2001)<sup>12</sup> дослідив вплив ключових концепцій німецького романтизму на

---

<sup>9</sup> *Грабович Г.* Поет як міфотворець: семантика символів у творчості Тараса Шевченка. Київ: Часопис «Критика», 1998. 206 с.

<sup>10</sup> *Сініцина А.* Історико-філософські ідеї українського романтизму (Пантелеймон Куліш, Микола Костомаров). Львів: Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника, 2002. 160 с.

<sup>11</sup> *Шуляр В.І., Мелінчук Н.В.* Німецький романтизм: соціально-історичні передумови виникнення та методичні стратегії вивчення // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер.: Педагогіка. 2010. Т. 136. Вип. 123. С. 124-130.

<sup>12</sup> *Паласюк М.І.* Ідеї німецького романтизму в українській духовній культурі: дис... канд. філос. наук: 09.00.05 / Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України. Львів, 2001. 165 арк.

українську літературну та духовну культуру, підкреслюючи, що німецькі ідеї стимулювали розвиток української культурної самобутності. За висновками автора, завдяки німецьким зразкам, українські письменники почали розвивати власний романтичний дискурс, звертаючись до етнографічних досліджень, народних мотивів та історичних міфів, що підкріплювало національну ідентичність<sup>13</sup>.

Українська історіографія культурно-національного відродження та романтизму досліджується також через вивчення внеску окремих діячів і тенденцій у формування українського романтичного руху. Важливим джерелом для розуміння засад українського романтизму є праця Стефана Козака «Михайло Максимович – основоположник романтизму в Україні» (2004)<sup>14</sup>, в якій автор дослідив роль М. Максимовича як ключової фігури, що вплинула на становлення романтизму в Україні. Автор акцентував увагу на тому, що М. Максимович, орієнтуючись на ідеї Йоганна Гердера та народну поетичну традицію, створив основу для розвитку національно-орієнтованої романтичної естетики, що відображала українську самобутність.

Важливою для дослідження є праця Дмитра Наливайка «Шевченко, романтизм, націоналізм» (2006)<sup>15</sup>, в якій розглянуто феномен українського романтизму через призму творчості Т. Шевченка. Д. Наливайко проаналізував ідеї націоналізму та романтизму, зосереджуючись на тому, як Т. Шевченко інтерпретував національну ідею, використовуючи філософські концепції романтизму, зокрема його німецькі ідеї.

Таким чином, сучасна українська історіографія розглядає романтизм як ключовий період, який сприяв не лише літературному, а й у цілому культурно-національному відродженню нації. Це явище в українському контексті стало інструментом національної консолідації, збереження історичної пам'яті й утвердження культурної самобутності, що відповідало європейським тенденціям романтичного руху. Одночасно з цим слід відмітити, що окремі аспекти впливу німецьких романтичних ідей на становлення та розвиток романтизму в Україні потребують більш детального висвітлення, що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

**Виклад основного матеріалу.** Феномен романтизму займає центральне місце у формуванні національної свідомості та культурної ідентичності українців ХІХ ст. Українська інтелігенція, використовуючи ідеї романтизму, заклала основи для культурного пробудження та збереження національної самобутності, які стали відповіддю на імперські утиски й асиміляційні впливи.

В основу українського національного відродження лягли західноєвропейські, зокрема німецькі, романтичні ідеї, які були спрямовані на підкреслення національної самобутності, відродження народної культури, мови та історії. Ці ідеї стали інтелектуальною платформою для формування національної свідомості та прагнень до самостійності.

Зародження романтизму в Європі на межі ХVІІІ-ХІХ ст. було відповіддю на кризу ідеалів Просвітництва, що дедалі більше сприймалися як обмежувальні для людської творчості та духовності. Це був час радикальних змін у філософії, суспільних поглядах і культурних підходах. Відмова від раціоналізму на користь емоцій, почуттів та

---

<sup>13</sup> Ibid. Арк. 160-161.

<sup>14</sup> Козак С. Михайло Максимович – основоположник романтизму в Україні // Слово і час. 2004. № 9. С. 3-9.

<sup>15</sup> Наливайко Д. Шевченко, романтизм, націоналізм // Слово і Час. 2006. № 3. С. 3-21.

індивідуальності стала провідною рисою романтизму. Такі німецькі філософи та письменники, як Йоганн Готфрід Гердер і Йоганн Вольфганг фон Гете, заклали основи нової романтичної чуттєвості, що незабаром знайшла вираження у літературі, мистецтві та навіть політичних поглядах.

Романтизм у Німеччині розвивався під впливом численних літературних і філософських течій, які започаткували провідні представники Єнської та Гейдельберзької шкіл. У цьому русі виділяються роботи таких авторів, як Фрідріх Шлегель, Новаліс, Фрідріх Шлеєрмахер, Людвіг Тік, Якоб і Вільгельм Грімм. Вони були основою для формування романтизму, який став інтелектуальною платформою для відродження національних культур, зокрема української.

Фрідріх Шлегель був одним із засновників Єнської школи романтизму, і його теоретичний внесок у формування ідей цього руху став основоположним для європейської культури. У своїй праці «Про вивчення грецької поезії»<sup>16</sup> він розробив концепцію «універсальної поезії», яка передбачала інтеграцію філософії, поезії й особистісного досвіду в єдиний мистецький синтез, що мав розкрити сутність людського духу та універсальності буття. Ф. Шлегель вважав, що мистецтво повинно прагнути до «нескінченності», а поезія має стати засобом пізнання найглибших людських переживань, надаючи митцю повну свободу вираження думок та емоцій. Завдяки цьому він заклав основи романтичного бачення поезії як відкритого процесу, в якому поєднуються різні художні форми, а мистецтво стає відображенням нескінченного потенціалу людської свідомості та уяви.

Підхід Ф. Шлегеля до романтизму як «універсальної поезії» мав великий вплив на українських романтиків, зокрема на Миколу Костомарова, який також наголошував на важливості національної ідентичності та народної творчості як основи культурного відродження. Подібно до Ф. Шлегеля, М. Костомаров вбачав у поезії не лише естетичну, а й соціально-ідейну функцію, яка покликана формувати національну свідомість через звернення до фольклору та народної історії. У своїй праці «Об историческом значении русской народной поэзии»<sup>17</sup> він закликав до вивчення та збереження народної спадщини як засобу самопізнання нації, подібно до того, як Ф. Шлегель у своїх роботах наполягав на поєднанні культурних і філософських традицій для утвердження унікальності німецької культурної думки.

Новаліс (псевдонім, справжнє ім'я – Фрідріх фон Гарденберг), німецький поет, письменник, філософ і містик, здобув широку славу завдяки своїм творам, де він оспівував духовний і містичний світ. Особливе місце у його творчості займає цикл «Гімни до ночі», в якому він поєднував образи природи із символами духовного пошуку та єдності з вищими силами<sup>18</sup>. Такий символічний і філософський підхід до поезії Новаліса справив значний вплив на українських романтиків, зокрема на Тараса Шевченка, який у своїй збірці «Кобзар» звертався до символіки народного життя та природи, надаючи їй глибокого духовного й національного значення. Подібно до Новаліса, Т. Шевченко використовував

---

<sup>16</sup> Шлегель Ф. Об изучении греческой поэзии // Зарубежная литература XIX века: Романтизм: Хрестоматия историко-литературных материалов: Учебное пособие / Сост.: А.С. Дмитриев, Б.И. Колесников, Н.Н. Новикова]. Москва: Высшая школа, 1990. С. 34–48.

<sup>17</sup> Костомаров Н. Об историческом значении русской народной поэзии... С. 44–49.

<sup>18</sup> Мочернюк Н.Д. Поетика містичного в «Гімнах до ночі» Новаліса // Питання літературознавства. 2011. Вип. 84. С. 55–61.

образи рідної природи та народних звичаїв як символи боротьби за національну самосвідомість і свободу. У «Кобзарі» українські пейзажі й історичні постаті виступають не лише як конкретні зображення, а й як духовні символи, що виражають прагнення народу до справедливості, культурного відродження та збереження власної ідентичності<sup>19</sup>.

Фрідріх Шлеєрмахер, німецький філософ і богослов, зробив значний внесок у формування романтизму як духовного руху, акцентуючи релігійний вимір і підкреслюючи важливість особистого досвіду віри. У своїй праці «Оповіді про релігію до освічених людей, що її зневажають»<sup>20</sup> він висловив революційну для свого часу ідею: «Релігія не є набором догм чи моральних норм, а є способом індивідуального єднання людини з нескінченним через почуття та емоції». Таким чином, він утвердив релігію як сферу, де розкривається унікальний досвід індивідуального сприйняття, що було характерним для романтичного світогляду, який цінував унікальність і неповторність особистості.

Ідеї Ф. Шлеєрмахера про індивідуальний релігійний досвід і духовне пізнання мали значний відгук в українській літературі, зокрема у творчості Пантелеймона Куліша. П. Куліш, подібно до Ф. Шлеєрмахера, підкреслював значення релігії та віри як основи для формування національної ідентичності, особливо у своєму романі «Чорна рада» та публіцистичних творах. У контексті українського романтизму релігійні мотиви, зокрема звернення до православних традицій та етичних принципів, були важливими засобами збереження національної самобутності. П. Куліш, як і Ф. Шлеєрмахер, трактував релігію не лише як особистий досвід, а й як об'єднуючий фактор для народу, закликаючи до культурного відродження на основі моральних цінностей<sup>21</sup>.

Людвіг Тік, видатний представник німецького романтизму, прославився своїми літературними експериментами, які поєднували народні мотиви з містичними елементами. У своєму творі «Романтичні повісті» він розвивав сюжети з несподіваними поворотами та багатозначною іронією, що робило його літературний стиль унікальним серед його сучасників<sup>22</sup>. Автор прагнув оживити середньовічні легенди та казки, переосмислюючи їх через призму романтичних ідеалів, і надавав їм нового, сучасного значення, зберігаючи водночас їхню фольклорну сутність.

Праці Л. Тіка мали значний вплив на українських романтиків, зокрема на таких збирачів і дослідників фольклору, як Маркіян Шашкевич, який також звертався до народної спадщини з національною метою. М. Шашкевич, подібно до Л. Тіка, бачив у фольклорі не просто розважальний елемент, а засіб для збереження національної ідентичності та передання культурних цінностей. Збірка «Русалка Дністровая» стала однією з перших спроб систематизувати українські народні казки, пісні та легенди, показуючи їхню важливість для самоусвідомлення нації<sup>23</sup>. Як і Л. Тік, М. Шашкевич прагнув адаптувати народні перекази до сучасної аудиторії, але, водночас, надавав їм суто українського значення, підкреслюючи зв'язок фольклору з духовним корінням народу.

---

<sup>19</sup> Шевченко Т. Кобзар. Київ: Вид-во худ. літ-ри «Дніпро», 1985. 622 с.

<sup>20</sup> Шлеєрмахер Ф. Речи о религии к образованным людям, ее презиращим. Монологи. Litres, 2022. URL: [https://books.google.com.ua/books?id=IwJQDwAAQBAJ&hl=ru&source=gbs\\_navlinks\\_s](https://books.google.com.ua/books?id=IwJQDwAAQBAJ&hl=ru&source=gbs_navlinks_s)

<sup>21</sup> Куліш П.О. Вибрані твори. Київ: Вид-во Yakaboo Publishing, 2023. 264 с.

<sup>22</sup> Tieck L. Romantische Geschichten // Phantasia. Berlin: Realschulbuchhandlung, 1812. S. 39-55.

<sup>23</sup> Шашкевич М., Вагилевич І., Головацький Я. Русалка Дністровая // Літературознавча енциклопедія: у 2-х т. / Авт.-укладач Ю.І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 624 с.

Брати Якоб і Вільгельм Грімм, основоположники збирання німецького фольклору, опублікували численні казки, які відображали народні вірування та культуру. Їхні збірки стали не лише літературними творами, а й важливими документами культурної спадщини. Українські романтики, такі як Маркіян Шашкевич і Пантелеймон Куліш, у своїх збірках «Русалка Дністровая»<sup>24</sup> та «Записки о Южной Руси»<sup>25</sup> також зверталися до збирання фольклору, вбачаючи у ньому важливий елемент для збереження національної ідентичності.

Представники культурно-національного руху України XIX ст. активно інтегрували німецькі романтичні ідеї до українського контексту, прагнучи використати їх у боротьбі за національну свідомість і збереження самобутності. Вплив інтелектуальних течій Німеччини відбився на ключових рисах українського романтизму, серед яких – прагнення до національної самобутності, звернення до народної творчості та історичної пам'яті, що стали своєрідною відповіддю на загрозу асиміляції в умовах імперських утисків.

Однією з найбільш визначальних подій, що започаткувала напрямок національно-романтичним рухам в Європі, була «Весна народів» 1848 р. – революційна хвиля, що охопила більшість європейських країн і посилила прагнення до самовизначення народів. Ця хвиля протестів проти імперського гніту та закликів до національної єдності надихнула українських романтиків до посиленої боротьби за культурну автономію та збереження своєї ідентичності. Українська інтелігенція перейняла від європейських романтиків ідеї про значення національної культури та мови як основи духовної єдності народу. Література та мистецтво набули ролі ідеологічної платформи, де акцент робився на збереженні та розвитку національних традицій і культурних цінностей. Під впливом загальноєвропейських революційних процесів та ідей про свободу, рівність і право на самовизначення, українські романтики почали використовувати творчість як засіб культурного спротиву, об'єднуючи народ навколо спільних національних ідеалів і цінностей<sup>26</sup>.

Європейські романтичні концепції, що підкреслювали значення мови та народних традицій як носіїв національних цінностей, стимулювали розвиток в Україні культурних рухів, зокрема через діяльність братств, таких як Кирило-Мефодіївське, що надавало особливої ваги ідеям національного пробудження й самоусвідомлення<sup>27</sup>. Такі риси, як звернення до фольклору, підкреслення індивідуальної свободи, орієнтація на історичну пам'ять і народну культуру, були притаманні багатьом національним романтичним рухам Європи. Проте, український романтизм, розвиваючись у складних соціально-політичних умовах імперського тиску, набув унікальних особливостей, що відображали специфіку української культури, духовності та прагнення до національного відродження.

Однією з унікальних рис українського романтизму є звернення до козацького міфу, який став символом національної гідності, незалежності та сили. У XIX ст. українські романтики створили новий образ козацтва як еталону боротьби за свободу, представника духовної та культурної самобутності українців. Козацький міф був не лише літературною

---

<sup>24</sup> Ibidem.

<sup>25</sup> Куліш П. Записки о Южной Руси...

<sup>26</sup> Історія України / Ред. Я.В. Грицак, В.Ф. Верстюк. Київ: Либідь, 1999. С. 157-159.

<sup>27</sup> Бовсунівська Т.В. Український романтизм: Теогонічна систематизація. Тернопіль: «Крок», 2019. 213 с.

темою, а й ідеологічною основою, що сприяла консолідації нації навколо спільних історичних символів. Літературні твори українських романтиків, насичені образами козаків, підкреслювали відданість ідеалам свободи та патріотизму, а також протистояння імперському гніту. Такі твори сприяли формуванню національної свідомості та виховували в українському суспільстві почуття гордості за своє минуле.

Значення козацького міфу в українському романтизмі можна порівняти з аналогічними спробами інших народів Європи звертатися до своїх історичних героїв, проте саме в українській культурі козацька тема стала однією з домінант, яка не тільки відображала національну боротьбу за свободу, а й сприяла формуванню уявлення про єдність українського народу. Козацький міф став символом національного відродження, що відрізняло український романтизм від європейських течій, де національні герої виступали здебільшого як літературні архетипи, а не як основа культурної самоідентифікації народу<sup>28</sup>.

Ще однією унікальною рисою українського романтизму було поєднання християнських мотивів з ідеями національного відродження. Релігія відіграла значну роль у житті українського суспільства, і тому українські романтики часто зверталися до християнських образів і мотивів, надаючи їм національного значення. Релігійні символи використовувалися для передачі ідей духовного відродження, що асоціювалося з відродженням нації. Образи свят, церковних обрядів, християнських чеснот набували у творах українських романтиків особливого значення, де релігія та національна ідентичність об'єднувалися, формуючи цілісну картину культурного відродження. Це поєднання християнства та національної ідеї відрізняло український романтизм від загальноєвропейського, де релігійні теми часто мали суто естетичне значення або розглядалися з критичної точки зору. В Україні ж релігія стала символом стійкості, морального здоров'я та національної єдності, що підсилювало романтичну ідею свободи через духовну незалежність<sup>29</sup>.

Для українського романтизму була характерна особлива символіка природи, яка відрізнялася від європейського підходу та мала глибокий національний зміст. Природа в українській романтичній літературі часто виступала не просто як фон для подій, а як активний учасник, що відображав емоційний стан героїв й уособлював національний дух. Образи українських степів, річок, лісів набували символічного значення, передаючи ідеї свободи, єдності з рідною землею та духовного зв'язку з предками. Унікальність цього підходу полягала в тому, що українська природа у романтичних творах часто символізувала внутрішню свободу народу та його прагнення до незалежності. Цей символізм природи відрізнявся від європейських течій, де природа переважно символізувала універсальні філософські концепції. В українській літературі природа набувала національного змісту, стаючи образом стійкості та духовної глибини, який резонував з історичним досвідом українського народу<sup>30</sup>.

Важливою унікальною рисою українського романтизму було надання особливого значення українській мові як символу національної єдності й ідентичності. В умовах імперського тиску, коли українська мова зазнавала заборон і обмежень, література рідною

---

<sup>28</sup> Історія України / Ред. Я.В. Грицак, В.Ф. Верстюк... С. 157-159.

<sup>29</sup> Бовсунівська Т. Український романтизм...

<sup>30</sup> Ibidem.

мовою ставала важливим інструментом для збереження національної ідентичності. Українські романтики свідомо обирали мову як засіб літературного вираження, акцентуючи на її цінності як духовної та культурної основи нації. Така увага до мови відрізнялася від європейських романтичних рухів, де питання мови не мало такої гострої політичної значущості. В українському романтизмі ж мова була не лише засобом комунікації, а й символом боротьби за право на існування й духовну незалежність. Література, написана українською мовою, заклала основи національного самовизначення та демонструвала здатність української культури розвиватися самостійно, що мало величезне значення для національно-культурного відродження.

Вплив романтизму на формування національної свідомості та розвиток мови в Україні був ключовим і заклав основи для відродження української нації. Романтизм, як напрямок, сприяв пробудженню інтересу до народної творчості, фольклору, історії та культури, що в умовах імперського тиску стимулювало розвиток національної самосвідомості та підкреслювало унікальність української мови і культури. Романтична епоха охоплювала період активного національного піднесення, коли українська література, мова та самобутність стали символами національного руху<sup>31</sup>.

Таким чином, німецький романтизм, започаткований Єнсською та Гейдельберзькою школами, мав вагомий вплив на формування та розвиток українського романтизму. Головні ідеї німецьких романтиків про національну самобутність, народне мистецтво та прагнення до свободи стали підґрунтям для українського культурно-національного відродження, яке, зазнавши впливу романтичної естетики, набуло виразного політичного значення. Німецькі романтики не лише підкреслювали унікальність національної культури та значення фольклору, але й спонукали до переосмислення ролі літератури як засобу відродження національної самосвідомості, що стало особливо актуальним для українських митців у боротьбі за збереження власної ідентичності в умовах імперського тиску.

У політичному вимірі німецький та український романтизм мали багато паралелей, адже обидві країни в той час боролися за збереження й утвердження своєї національної культури в умовах політичної нестабільності та зовнішніх впливів. Тодішня Німеччина була розділена на численні князівства, які перебували під значним впливом австрійської та французької держав, що створювало потребу у формуванні єдиного національного духу, здатного об'єднати німців навколо спільних культурних і політичних цінностей. Аналогічно, українські землі були поділені між Російською та Австрійською імперіями, де асиміляційна політика обох імперій прагнула приглушити українську культурну самобутність, що спонукало українську інтелігенцію до звернення до романтизму як ідеологічної платформи для національного пробудження.

Отже, і в Німеччині, і в Україні романтизм став не просто літературним напрямком, а й соціокультурним і політичним рухом, що прагнув відновлення й об'єднання національної ідентичності. Німецькі й українські романтики, надихаючись ідеями про значення народної творчості та свободи, заклали основи для національних рухів, які згодом стали ключовими у боротьбі за культурну та політичну автономію. Український романтизм у XIX ст. став важливим інструментом формування національної свідомості, закладаючи ідейні основи

---

<sup>31</sup> Енциклопедія українознавства: Словникова частина / Наукове товариство імені Шевченка; гол. ред. В. Кубійович. Париж – Нью-Йорк: Молоде життя, 1955. 400 с.

національного руху. Літературні твори, фольклорні дослідження та культурна діяльність українських романтиків сприяли зміцненню національної ідентичності, консолідуючи українців навколо ідей незалежності, свободи та культурної самобутності. Ці процеси визначили вектор розвитку українського національного руху, заклавши фундамент для подальшої боротьби за політичне самовизначення.

*Iryna Mironova, Yevhen Svatenko*

### **The Influence of German Romanticism on the Cultural and National Revival of Ukraine in the 19<sup>th</sup> Century**

**Abstract:** This article analyzes the ideas of prominent German Romantic figures such as Friedrich Schlegel, Novalis, Friedrich Schleiermacher, Ludwig Tieck, and the Brothers Grimm, and examines their influence on the cultural and national revival of Ukraine in the 19<sup>th</sup> century. Key themes of German Romanticism – such as the revival of national identity, culture, folk art, and the quest for freedom – were integrated into the ideological framework of Ukrainian Romantics, including M. Kostomarov, T. Shevchenko, P. Kulish, and M. Shashkevych. Schlegel's concept of 'universal poetry' notably influenced Kostomarov's works, aiming to cultivate national consciousness by referencing folklore and native history. Novalis's works, which combined natural imagery with symbols of spiritual quest, inspired Shevchenko's use of nature and folk customs as symbols of the struggle for national identity and freedom. Schleiermacher's exploration of the religious dimension of Romantic thought resonated within Kulish's works. Additionally, the Romantic ideas of Tieck and the Brothers Grimm, which fused folk motifs with mystical elements and traditional beliefs, influenced Shashkevych and Kulish, who emphasized folklore's importance in preserving national identity and connecting it to spiritual heritage.

The article further demonstrates how the Ukrainian intelligentsia adapted German Romantic ideas to the Ukrainian context as part of their struggle for national consciousness, the preservation of unique identity, the emphasis on folk art, and the cultivation of historical memory, all of which served as responses to imperial oppression and assimilationist pressures. Ukrainian Romanticism, shaped by German Romantic ideals, developed unique features: the invocation of the Cossack myth, the fusion of Christian motifs with the ideas of national revival, symbolism derived from nature, and the profound significance of the Ukrainian language as a symbol of national unity and identity. These distinctive characteristics of Ukrainian Romanticism reflect the unique aspects of Ukrainian culture, spirituality, and aspirations for national revival.

**Keywords:** cultural and national revival, German Romanticism, Ukrainian Romanticism, national identity, folklore, Cossack myth, Ukrainian language